

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.56.055

Коренюк П.І.*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету***Копил О.В.***кафедра менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету*

СУЧАСНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

CURRENT STATE, PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті визначено об'єкти зовнішньої торгівлі. Виявлено комплекс ендогенних і екзогенних факторів, які впливають на український експорт. Досліджено сучасний стан зовнішньої торгівлі. Виявлено особливості експорту та імпорту товарів та послуг за регіонами України. Запропоновано шляхи підвищення українського експорту товарів та послуг.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, економічний розвиток, товари і послуги, експорт, імпорт.

АННОТАЦИЯ

В статье определены объекты внешней торговли. Выявлен комплекс эндогенных и экзогенных факторов, влияющих на украинский экспорт. Исследовано современное состояние внешней торговли Украины. Выявлены особенности экспорта и импорта товаров и услуг по регионам Украины. Предложены пути повышения украинского экспорта товаров и услуг.

Ключевые слова: внешняя торговля, внешнеэкономическая деятельность, экономическое развитие, товары и услуги, экспорт, импорт.

ANNOTATION

Objects of foreign trade are defined in the article. A complex of endogenous and exogenous factors affecting Ukrainian exports has been identified. The current state of Ukraine's foreign trade in goods and services has been studied. The features of export and import of goods and services by regions of Ukraine are revealed. Proposed ways to increase the Ukrainian exports of goods and services.

Keywords: foreign trade, foreign economic activity, economic development, goods and services, export, import.

Постановка проблеми. Нині в результаті світової фінансової кризи та розгортання військово-політичного конфлікту на сході України опинилася в невідгладному економічному становищі, що зумовило низку проблем щодо розвитку зовнішньої торгівлі. З огляду на той фактор, що саме розвиток зовнішньої тор-

гівлі та вихід на нові ринки збуту дадуть змогу покращити вітчизняну економіку та створити можливість зростання добробуту населення, необхідним є дослідження розвитку зовнішньої торгівлі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зовнішньої торгівлі, проблеми та перспективи її розвитку ґрунтовно досліджені в працях вітчизняних вчених, таких як І. Бураковський, О. Гаврилюк, А. Мазаракі [2], Ю. Макогон, Т. Мельник [2], О. Єлісеєнко, Є. Савельєв, Т. Циганкова. Цей напрям досліджень широко висвітлюється у працях західних економістів, а саме в роботах А. Сміта, Д. Рікардо, Е. Хекшера, Д. Хьюма та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень, досі залишається відкритим питання ефективного ведення зовнішньої торгівлі за сучасних умов та перспектив її розвитку.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану зовнішньої торгівлі України, перспектив розвитку та обґрунтуванні необхідних дій для її успішної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність є однією з першооснов сталого розвитку господарської діяльності нашої країни з іноземними партнерами. Побудовані взаємовідносини між ними мають велике значення як на території України, так і за її межами. З моменту проголошення України незалежною однією з провідних задач стала можливість формування нового торговельного режиму з подальшою

його інтеграцією в світове господарство. В сучасних умовах зовнішня торгівля виступає специфічним фактором економічного розвитку країни, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг, які є її об'єктами (рис. 1). Зовнішня торгівля дає вітчизняним виробникам колосальні можливості для розвитку в сфері, яку вони вибрали, дає можливість виходу на міжнародний рівень.

Слід зазначити, що Україна має значний потенціал для розвитку зовнішньої торгівлі, а саме в таких галузях, як промисловість та сільське господарство, але не в повному обсязі використовує свої можливості.

Значний стримуючий вплив на український експорт має комплекс ендогенних та екзогенних факторів, а саме низька конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції, використання застарілих технологій та обладнання; штучне стримування курсу гривні в рамках «валютного коридору», що звужує можливості використання курсового фактору з метою просування експорту; недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції; нестача спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємств, а також недостатня спрямованість їх діяльності на зовнішні ринки; збереження елементів дискримінації українських експортерів за кордоном, застосування методів обмежувальної ділової практики, зокрема картельних угод для витіснення чи недопущення України на перспективні ринки; низький світовий рейтинг надійності України для кредитів та інвестицій, що зменшує можливість використання іноземних фінансових ресурсів для розвитку експортного потенціалу країни [1].

Аналізуючи дані Державної служби статистики України, слід зазначити, що експорт товарів у 2016 році становив 36,3 млрд. дол. США та зменшився на 4,6% проти обсягу 2015 року й

на 32,5% проти обсягу 2014 року, імпорт товарів – 39,2 млрд. дол. та збільшився на 4,6% і зменшився на 27,9% відповідно. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 2,9 млрд. дол., що, порівняно з 2014 роком, зросло майже в 6 разів (негативне у 2014 році – 0,5 млрд. дол.).

Саме перевищення обсягів імпорту над обсягом експорту товарів стало причиною утворення негативного сальдо. Слід зазначити, що на формування від'ємного сальдо вплинули окремі товарні групи: палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки (-7,4 млрд. дол.); механічні машини (-3,1 млрд. дол.); засоби наземного транспорту, крім залізничного (-2,7 млрд. дол.); пластмаси, полімерні матеріали (-1,9 млрд. дол.); фармацевтична продукція (-1,4 млрд. дол.); електричні машини (-1,1 млрд. дол.).

Домінування імпортних операцій над експортними дає змогу зробити висновок про негативний експортно-імпортний баланс. Має місце застосування споживацької політики держави. Тобто основним негативним моментом є те, що замість розвитку виробництва ми просто купуємо у країн-партнерів те, чого не вистає. Українські підприємства просто не мають достатнього обсягу та асортименту товарів для заохочення іноземного споживача. Також слід зазначити, що в очікуванні інфляції вітчизняні споживачі скуповують все більше імпортних товарів задля збереження своїх заощаджень в майбутньому, саме це є досить суперечливим фактором, який впливає на розвиток українського імпорту.

Незважаючи на зменшення зовнішньої торгівлі, не слід залишати без уваги той фактор, що частка країн ЄС, порівняно з 2015 роком, збільшилась і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (у 2014 році – 31,5% та 38,7%). Це є позитивним моментом для подальшого налагодження та розвитку стійких взаємовідносин з європейськими країнами. Осно-

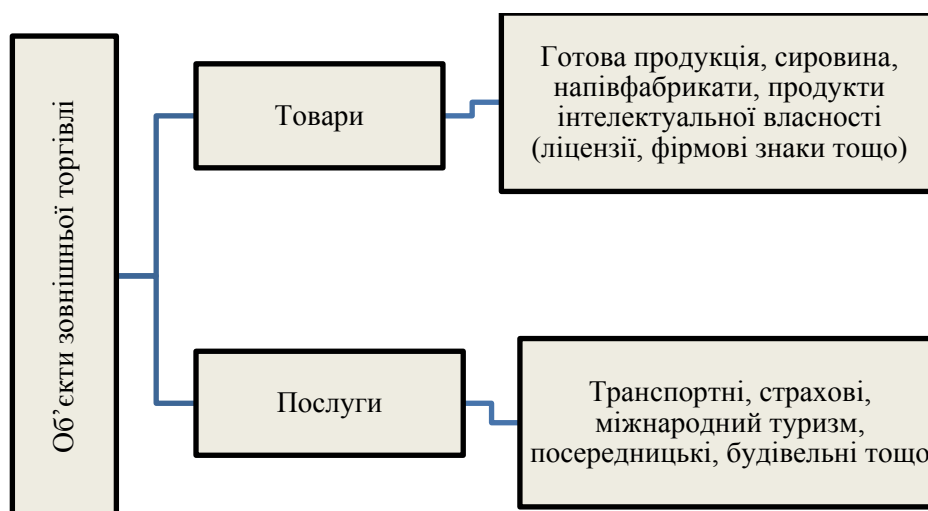

Рис. 1. Об'єкти зовнішньої торгівлі

вні країни-партнери в експорті та найбільші надходження товарів від країн ЄС наведено в табл. 1 та на рис. 2.

Як видно з рис. 2, порівняно з 2015 роком Україна втратила значну частку експорту з Російською Федерацією (-2,8%), Туреччиною (-1,7%), Китаєм (-1,3%). Натомість відбулося значне збільшення експорту з Індією на 1,4% та Польщею на 0,9%. Ці показники свідчать про можливість встановлення нових сталих відносин щодо питань експорту.

Також доцільно зазначити, що протягом останніх років основні позиції українського експорту та імпорту залишались майже незмінними.

У структурі товарного експорту у 2016 році переважали чорні метали – 19,9% (рис. 3).

Розвиток експортного потенціалу України дає можливості для розвитку економіки та збільшення обсягів ВВП. Виходячи з аналізу товарної структури експорту, слід сказати, що переважає експорт чорних металів.

З огляду на значний потенціал України в АПК та великий попит на товари цієї галузі необхідним є збільшення виробництва зернових культур (друге місце за обсягами експорту), жирів та олії тваринного або рослинного походження (третє місце). «За оцінками фахівців, високі ціни на продовольство за його недостат-

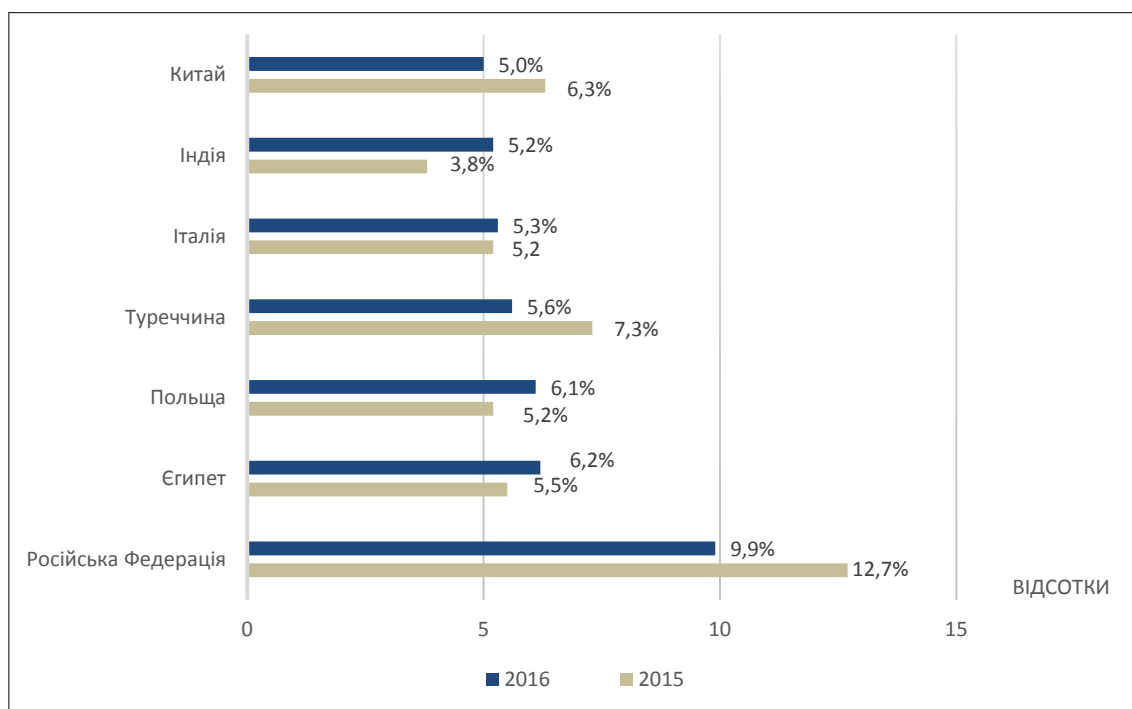

Рис. 2. Основні країни-партнери в експорті товарів у 2015–2016 роках

Таблиця 1

Основні країни-партнери в імпорті товарів в 2016 році

Країна-імпортер	Відсоток імпорту від загального обсягу	Назва імпортованих товарів
Країни ЄС		
Німеччина	11,0%	Механічні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту, крім залізничного.
Польща	6,9%	Палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, пластмаси, полімерні матеріали, електричні машини.
Франція	3,9%	Палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, різноманітна хімічна продукція, засоби наземного транспорту (крім залізничного).
Італія	3,5%	Механічні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, фармацевтична продукція.
Інші країни		
Російська Федерація	13,1%	Палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, механічні машини, добрива.
Китай	11,9%	Електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали.
Білорусія	7,1%	Палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, засоби наземного транспорту (крім залізничного), добрива.
США	4,3%	Засоби наземного транспорту (крім залізничного), механічні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки.

Рис. 3. Структура експорту товарів за 2016 рік

Рис. 4. Структура імпорту товарів за 2016 рік

ності у світі можуть стати перманентними, що стимулюватиме привабливість АПК щодо нарощування обсягів його продукції» [2]. «Проте для цього потрібна виважена політика і підтримка держави. Вона насамперед пов'язана зі стимулюванням розвитку відповідних галузей АПК, їх датуванням та частковим відшкодуванням ризиків» [3]. Тому для подальшого розвитку необхідним є оновлення техніки та технологій на металургійних підприємствах України, що дасть можливість не лише збільшити обсяги продажів якісно нової продукції, але й вийти на нові ринки збуту.

У структурі імпорту товарів значна частка традиційно припадає на палива мінеральні, нафту і продукти її перегонки – 20,0% (рис. 4).

Що стосується експорту послуг, то у 2016 році він становив 9,9 млрд. дол. США, збільшився на 1,3% проти обсягу 2015 року та

зменшився на 14,3% проти обсягу 2014 року, імпорт послуг – 5,3 млрд. дол., зменшився на 3,6% та на 16,4% відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 4,6 млрд. дол. (у 2014 році також позитивне – 5,1 млрд. дол.).

Тобто утворення позитивного сальдо, як в попередні роки, було зумовлено перевищенням обсягів експорту над обсягами імпорту послуг. На формування позитивного сальдо вплинули переважно обсяги транспортних послуг, послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг, послуг з переробки матеріальних ресурсів.

Що ж стосується різних регіонів України, то з табл. 2 ми бачимо, що експорт товарів і послуг розподіляється нерівномірно.

В п'ятірку областей з найвищим обсягом експорту товарів у 2016 році входять м. Київ,

Таблиця 2

Обсяги імпорту товарів та послуг за регіонами України

№	Обсяг експорту товарів, млн. дол. США				Обсяг експорту послуг, млн. дол. США			
	2014 рік		2016 рік		2014 рік		2016 рік	
1	м. Київ	11 469,6	м. Київ	8 568,8	м. Київ	3 569,9	м. Київ	2682,2
2	Дніпропетровська	8 763,9	Дніпропетровська	5 864,8	Одеська	1 020,6	Одеська	785,6
3	Донецька	8 403,0	Донецька	3 430,8	Донецька	473,9	Донецька	446,1
4	Запорізька	3 730,2	Запорізька	2 292,8	Миколаївська	471,0	Миколаївська	426,6
5	Полтавська	2 124,5	Київська	1 705,1	Львівська	411,3	Львівська	393,7
6	Луганська	1 902,6	Миколаївська	1 666,4	Київська	382,3	Харківська	270,4
7	Київська	1 852,3	Одеська	1 520,5	Дніпропетровська	376,8	Київська	213,6
8	Миколаївська	1 837,5	Полтавська	1 436,0	Харківська	299,7	Закарпатська	184,0
9	Харківська	1 821,1	Львівська	1 275,6	Закарпатська	201,0	Дніпропетровська	175,6
10	Одеська	1 780,1	Закарпатська	1 211,9	Запорізька	196,4	Запорізька	169,8
11	Закарпатська	1 382,8	Харківська	1 027,8	Луганська	138,1	Тернопільська	79,9
12	Львівська	1 305,1	Вінницька	983,0	Полтавська	92,4	Вінницька	66,1
13	Кіровоградська	820,7	Волинська	611,9	Вінницька	66,4	Івано-Франківська	53,9
14	Вінницька	742,2	Івано-Франківська	573,7	Івано-Франківська	65,5	Волинська	50,8
15	Сумська	738,5	Сумська	542,2	Волинська	60,3	Житомирська	40,7
16	Чернігівська	700,0	Житомирська	484,7	Тернопільська	55,9	Херсонська	31,8
17	Волинська	685,4	Черкаська	474,3	Рівненська	49,0	Полтавська	30,2
18	Житомирська	664,3	Луганська	435,7	Сумська	43,7	Рівненська	28,9
19	Черкаська	624,2	Чернігівська	432,8	Житомирська	38,9	Кіровоградська	27,0
20	Хмельницька	506,3	Кіровоградська	427,4	Херсонська	37,2	Сумська	24,5
21	Івано-Франківська	487,8	Хмельницька	318,7	Кіровоградська	29,2	Чернівецька	20,4
22	Рівненська	473,3	Рівненська	318,3	Хмельницька	27,6	Чернігівська	19,8
23	Херсонська	359,9	Тернопільська	294,3	Черкаська	22,7	Хмельницька	19,8
24	Тернопільська	359,0	Херсонська	246,6	Чернігівська	20,6	Черкаська	19,7
25	Чернівецька	129,2	Чернівецька	119,3	Чернівецька	15,3	Луганська	9,9

Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська. Порівняно з 2013 роком, п'ятірка лідерів залишилася майже незмінною, лише Полтавська область знизилася в рейтингу на 8 місце. Така стабільність зумовлена тим, що основними товарами для експорту залишається продукція металургійного комплексу. До п'ятірки областей з найнижчими показниками експорту товарів входять Хмельницька, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Чернівецька. Щодо експорту послуг, то, порівнюючи дані за 2013–2016 роки, можна побачити, що п'ятірка лідерів залишається незмінною: м. Київ, Одеська, Донецька, Миколаївська та Львівська області. Залишається негативна тенденція зниження кількості експорту товарів і послуг за всіма областями України.

За даними, наведеними в табл. 3, можна сказати про зниження імпорту товарів і послуг за всіма регіонами України. Насамперед це пов'язано з фінансово-економічною кризою. За обсягами імпорту товарів і послуг в 2016 році перші позиції займають м. Київ, Дніпропетровська та Київська області.

Найвагоміші експортні можливості все ще зосереджені у традиційних індустриальних і сировинних галузях. Основною проблемою є нерозвиненість державного апарату в питаннях розвитку та регулювання зовнішньої торгівлі. На сучасному етапі влада не може визначити пріоритетні напрями зовнішньої торгівлі. Натомість відбувається здійснення жорсткої грошово-кредитної та податкової політики, яка позбавляє підприємства можливості модернізації виробництва [4].

Першочерговим завданням для стимулювання виробництва експортної продукції є оптимізація національного правового та нормативно-інституційного режиму здійснення експортних операцій; удосконалення механізму фінансування та кредитування виробництв, які здійснюють експорт; сприяння модернізації та технічному переозброєнню експортно-орієнтованих виробничих потужностей; забезпечення отримання сертифікатів на продукцію вітчизняного виробництва. Це дасть можливість відповідати вітчизняній продукції вимогам західних ринків.

Таблиця 3

Обсяги імпорту товарів та послуг за регіонами України

№	Обсяг імпорту товарів, млн. дол. США				Обсяг імпорту послуг, млн. дол. США			
	2014 рік		2016 рік		2014 рік		2016 рік	
1	м. Київ	20 179,9	м. Київ	16 137,0	м. Київ	2 555,6	м. Київ	2091,8
2	Дніпропетровська	4 634,2	Дніпропетровська	3 443,6	Дніпропетровська	370,4	Дніпропетровська	314,9
3	Київська	3 759,1	Київська	2 951,6	Донецька	352,4	Київська	207,7
4	Львівська	2 472,0	Львівська	1 699,4	Київська	225,4	Донецька	172,6
5	Донецька	2 122,4	Харківська	1 489,5	Одеська	217,5	Полтавська	146,7
6	Одеська	2 078,6	Одеська	1 231,4	Полтавська	194,9	Одеська	134,4
7	Харківська	1 888,8	Закарпатська	1 133,4	Луганська	141,2	Львівська	80,0
8	Закарпатська	1 734,6	Волинська	1 130,8	Харківська	128,3	Миколаївська	57,7
9	Запорізька	1 582,4	Донецька	1 110,8	Львівська	83,4	Харківська	56,8
10	Полтавська	1 096,9	Запорізька	998,4	Запорізька	75,5	Луганська	55,2
11	Луганська	1 017,2	Полтавська	842,7	Миколаївська	53,2	Запорізька	54,9
12	Волинська	765,5	Миколаївська	685,8	Сумська	48,9	Сумська	27,2
13	Миколаївська	631,3	Чернігівська	473,9	Закарпатська	33,2	Закарпатська	25,8
14	Сумська	553,2	Сумська	436,9	Черкаська	32,7	Черкаська	22,2
15	Чернігівська	528,7	Івано-Франківська	406,0	Кіровоградська	32,7	Кіровоградська	21,9
16	Івано-Франківська	481,9	Луганська	357,4	Чернігівська	28,9	Івано-Франківська	17,9
17	Вінницька	428,2	Житомирська	336,7	Рівненська	23,1	Волинська	17,4
18	Черкаська	416,3	Хмельницька	331,9	Івано-Франківська	22,8	Рівненська	16,1
19	Хмельницька	347,0	Вінницька	299,4	Волинська	20,5	Житомирська	16,0
20	Тернопільська	303,7	Черкаська	291,2	Вінницька	15,1	Вінницька	14,8
21	Житомирська	285,9	Тернопільська	274,9	Житомирська	14,1	Чернігівська	10,7
22	Рівненська	283,1	Рівненська	255,0	Хмельницька	11,0	Хмельницька	10,3
23	Кіровоградська	201,7	Кіровоградська	184,0	Тернопільська	8,5	Тернопільська	5,8
24	Херсонська	186,3	Херсонська	166,3	Херсонська	4,8	Херсонська	5,2
25	Чернівецька	111,5	Чернівецька	95,8	Чернівецька	1,4	Чернівецька	1,5

Висновки. Проведений аналіз стану та можливостей розвитку зовнішньої торгівлі відображає негативне зростання дефіциту зовнішньоторговельного балансу, зниження експорту та погіршення його структури. Як результат, збільшується імпортозалежність країни, а власне виробництво не розвивається та приходить до занепаду. Створення системи національних пріоритетів у міжнародній торгівлі та їх практична імплементація засобами державного регулювання дадуть можливість зміцнення позиції України на світових ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єлісеєнко О. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України / О. Єлісеєнко, Г. Скобе-

лева // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 4. – С. 9–12.

- Мазаракі А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 5–14.
- Далик В. Зовнішня торгівля України: реалії та перспективи розвитку / В. Далик // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 7. – Ч. 1. – С. 110–113.
- Стратегічний план діяльності Міністерства фінансів України на 2014 бюджетний рік та два бюджетні періоди, що настають за плановим (2015–2016 роки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=392926&cat_id=392729.
- Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.